

УДК 332.3.21

М. Я. Височанська,
аспірант, Інститут агроєкології і природокористування НААН, м. Київ

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ

M. Vysochanska,
Post-graduate, Institute of agroecology and environmental NAAS

FOREIGN EXPERIENCE LAND USE

У статті проаналізовано досвід країн Центральної та Східної Європи та умови використання ринку сільськогосподарських земель та орендування земель у цих країнах. З'ясовано основні позитивні шляхи розвитку, які могли б сприяти ефективній реалізації земельної реформи в Україні. Запропоновано шляхи удосконалення земельного законодавства в Україні виходячи із зарубіжного досвіду.

The article analyzes the experience of Central and Eastern Europe and Conditions market of agricultural land and lease of land in these countries. It was found the main positive path of development, which could contribute to the effective implementation of land reform in Ukraine. Ways of improving land legislation in Ukraine on the basis of foreign experience.

Ключові слова: зарубіжний досвід, землі сільськогосподарського призначення, ринок земель, оренда.

Key words: international experience, agricultural land, land market, lease.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Перед багатьма країнами світу останніми роками постає питання про необхідність посилення регулюючої ролі держави щодо використання земельних ресурсів, а особливо земель сільськогосподарського призначення. Адже проблема полягає в необхідності вивчення та адекватного сприйняття зарубіжного досвіду вдосконалення земельних відносин та можливостей його застосування в Україні.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Завданням нашого дослідження є встановлення основних етапів використання земельних ресурсів, узагальнення основних положень зарубіжного досвіду і обґрунтування пропозицій щодо їх застосування в Україні.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження зарубіжного досвіду щодо державного управління земельними ресурсами; розгляд питань регулювання ефективного використання земель сільськогосподарського призначення та земельного обороту в розвинених країнах світу.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Зарубіжний досвід у сфері управління земельними ресурсами досліджувався багатьма вченими, серед яких Г. Бистров, А. Варламов, Ю. Дехтяренко, Є. Нестеровський, А. Третяк.

Теоретичні питання використання земельних ресурсів і землекористування набули розвитку у працях таких зарубіжних учених, як: Т.М. Бургесс, І.Р. Вебстер, Д. Беккер, Н. Берг, Д. Хелмс, Р. Парке, Т.А. Вебер і Д.А. Маргхим. Значний внесок в удосконалення методів раціонального використання та розширеного відтворення земельних ресурсів країни внесли вчені країн СНД: Ю.Д. Білик, В.Г. В'юн, Д.С. Добряк, В.В. Дорофієнко, В.Г. Горлачук, Г.І. Горохов, О.Г. Мордвінов, І.В. Петенко, Л.Я. Новаковський, А.Я. Сохнич, М.М. Трегбчук. Проте систематизованого дослідження зарубіжного досвіду використання земельних ресурсів та можливостей його застосування в Україні на сьогоднішній день не висвітлено в доступній вітчизняній економічній літературі, що створює подальше дослідження у цьому напрямі.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

На сучасному рівні законодавство низки країн дозволяє стверджувати, що практично в кожній країні світу існують ті чи інші обмеження. Адже ці обмеження, пов'язані з розміром земельних ділянок, більш характерні для країн з перехідною економікою та для країн з обмеженою кількістю земельних ресурсів.

Основою сучасної земельної політики в Німеччині є федеральний акт із використання землі, на основі якого прийнято відповідні нормативні акти у кожній із земель держави [3, с. 4.].

Оскільки, законодавство передбачає дотримання співвідношення між земельними площами й поголів'ям тварин, які на них вирощують, що зумовлено потребами дотримання екологічного балансу на територіях. Загалом тут сільське господарство розглядають як один з основних чинників екологічної безпеки країни.

А в Нідерландах для кожного виду землекористування використовуються землі згідно з їх цільовим призначенням і для кожного виду землекористування передбачено окремий вид діяльності зі заборонаю займатися будь-якими іншими, крім визначених.

Якщо використовувати такий досвід в Україні перш за все потрібно прийняти спеціальний закон, який би передбачав необхідність здійснення зонування території країни на якій було б виділено територію спеціально для одержання спеціального дозволу на здійснення будівництва кожного несільськогосподарського об'єкта в таких зонах.

У Великій Британії вся земля належить королівській родині, але права на володіння нею вільно продаються, що дає змогу використовувати її досить ефективно. Водночас змінити цільове використання земельної ділянки тут дуже складно. Власникам землі заборонено продавати її іноземцям [19, с. 8].

Основною метою земельної реформи в Італії було підвищення ефективності використання земельних ділянок концентрацією їх у руках тих, хто займається обробітком, та активізацією земельного ринку. Завдяки державному регулюванню цього процесу селяни купували землю за ціною, нижчою від ринкової, маючи змогу при цьому здійснювати оплату за неї завдяки кредитам банків, що надавалися навіть на 30 років. Відсоткова ставка за такими кредитами не перевищувала 3,5% на рік [12, с. 42].

В Ізраїлі вся земля належить державі, а її використання перебуває під суворим державним контролем [21, с. 86—87].

У Китаї землю не можна ні купувати, ні продавати, але нелегально китайці і продають, і купують її, влада ж просто дивиться на це "крізь пальці", розуміючи обмеженість проведених сільськогосподарських реформ і необхідність впровадження ринку землі на основі введення приватного землеволодіння [11, с. 111].

Успіх у земельних перетвореннях Китаю пов'язаний не із забезпеченням зрівняльного перерозподілу земель, а зі створенням можливостей для їх обігу з метою формування оптимальних за розмірами земельних ділянок та їхнього ефективного використання [17, с. 62].

У Болгарії одержати землю іноземці можуть лише у спадок, оскільки право власності на неї в цій країні на них не поширюється, так само, як і на юридичних осіб, у яких частка закордонного капіталу вища, ніж 50% [12, с. 41].

У країнах Західної Європи більшість використовують оренду сільськогосподарських земель як організаційну форму. Наприклад, у Бельгії в оренді перебуває понад 70, а у Німеччині та Франції — понад 60% землі, у Нідерландах — 35%. У середньому в країнах Євросоюзу в оренді використовують 40% сільськогосподарських угідь [18, с. 147; 7, с. 48; 14], оскільки орендувати землю тут вигідніше, ніж купувати (на одиницю площі власної землі орендар орендує удвічі більше) [1, с. 148]. Хоча серед розвинутих країн є й такі, де рівень орендних відносин не має такого високого розвитку щодо кількості сільськогосподарських угідь у такій формі використання. Наприклад, у Канаді — лише 30, в Японії — 20, у Новій Зеландії — 14, в Австралії та Аргентині — 5% [24].

Зазначимо, що в цих країнах переважає приватна та державна власність на землю, порівняно з її орендою. Якщо взяти до прикладу, 65% площ сільськогосподарських угідь у Нідерландах — у власності держави, яка і є основним орендодавцем. Проте відмінна риса орендних відносин у цій країні — найпривабливіша довгострокова оренда землі — навіть на 99 років (як і в Ізраїлі). Із орендованих 35% землі 20% орендують у держави, 15% — у приватних власників.

Водночас у різних країнах орендні відносини мають відмінності в їх реалізації. Наприклад, у Франції землевласник може одержати назад свою землю після закінчення терміну договору оренди лише у разі декларування ним намірів щодо того, що він сам займатиметься фермерством. Інакше договір між землевласником та орендарем продовжується автоматично на період усього часу, протягом якого орендар вестиме на цій землі сільськогосподарське

виробництво. Мінімальний термін оренди тут раніше був установлений дев'ять років, а три десятиріччя тому його продовжили до 18 і 25 років [8, с. 105; 1, с. 149]. Але варто зазначити, що в законодавстві Данії, Німеччини, Франції, Іспанії, Швейцарії, Італії, Норвегії встановлено максимальні розміри концентрації землі у власності юридичних і фізичних осіб [8, с. 105.] У таких країнах, як Вірменія, Грузія, Молдова масово відмовилися від створення сільськогосподарських підприємств і передали землю селянам. В Азербайджані, Киргизії, Таджикистані, Узбекистані нема, приватної власності на землю. Держава в цих країнах передала землю в постійне володіння. Групи працівників або сім'ї орендують у підприємствах землю [8, с. 105]. Зазначимо, що цінність землі визначається рентним доходом, який вона може приносити. Адже оцінку землі визначають по-різному і навіть пов'язують з орендною платою.

У США середня вартість 1 га сільськогосподарських угідь — 2,5 тис. дол., ріллі — 3,5 тис. дол. при великій відмінності між регіонами: близькі до найбільших міст угіддя оцінюються в розмірі 18—19 тис. дол. [4, с. 6].

Земельний ресурс України оцінено в розмірі 330 млн грн., що становить 44,4% усієї вартості природно-ресурсного потенціалу [16]. Зазначимо, що вартість земельного ресурсу України незначна, проте цінність його дуже висока. Без догляду на земельні ресурси Україна й надалі втрачатиме позиції у світовій економіці.

Після таких великих за територією країн світу, як США, Китай, Росія і Канада, Україна володіє найбільшим масивом земель сільськогосподарського призначення і входить до п'ятірки країн, в яких на одного жителя припадає понад 0,5 га сільськогосподарських угідь та ріллі [5, с. 25].

Проте у різних країнах орендні відносини мають відмінності в їх реалізації. Наприклад, у Франції землевласник може одержати назад свою землю після закінчення її договору оренди лише у разі декларування ним намірів щодо того, що він сам займатиметься фермерством. Інакше договір між землевласником та орендарем продовжується автоматично на період усього часу, протягом якого орендар вестиме на цій землі сільськогосподарське виробництво. Мінімальний термін оренди тут раніше був установлений дев'ять років, а три десятиріччя тому його продовжили до 18 і 25 років [8, с. 105; 1, с. 152].

Таблиця 1. Порівняльний аналіз структури земельних ресурсів в Україні та інших країнах світу

Країни	Земельні ресурси, млн. га			Сільськогосподарська освоєність території, %	Розораність сільськогосподарських угідь, %	Частка природних кормових угідь у складі сільськогосподарських угідь, %
	Загальна площа	Рілля	Природні кормові угіддя			
Україна	60,4	32,5	7,8	70,9	75,9	18,7
Іспанія	50,6	13,7	10,3	59,7	45,4	34,1
Німеччина	35,7	11,8	5,2	47,9	69,0	30,4
Польща	32,3	12,6	4,0	57,8	67,4	21,4
Румунія	23,8	9,4	4,8	62,1	63,5	32,4
Франція	55,2	8,5	11,1	54,9	61,0	36,6
Швейцарія	4,1	0,4	1,1	38,7	25,0	68,8

Джерело: [10].

У країнах Західної Європи 90 % договорів оренди укладають на термін понад дев'ять років, що включає повну ротацію сівозмін, окупність основних фондів. Це досягається шляхом гармонізації інтересів суб'єктів орендних відносин з умовами оренди за рахунок високої орендної плати. У Нідерландах термін оренди становить 6—12 років, у Люксембурзі — 6—9, Франція — 9, у Португалії для орендарів, що використовують найману працю, мінімальний термін оренди становить 10 років. Середній термін оренди у США становить 5—10 років, у Китаї — 30—50 років [7; с. 140—141].

У Бельгії широке застосування орендних відносин є одним з ключових чинників розвитку сільського господарства й ефективного використання земельного фонду. У цій країні частка земель, що використовують фермери на основі оренди, в середньому щорічно становить 67,7%, у Франції — 52,7%, в Англії — 37,4%, у США — 41%, у Голландії — 38%, у Німеччині — 36%, в Італії — 18,8%, у Данії — 18,5%. Адже орендна плата є ключовим аспектом орендних відносин. У сільському господарстві розвинених країн світу її порівнюють з рентою. Так, у Швеції вона становить 5—8% від вартості землі, або 7—9% від вартості реалізованої продукції [23, с. 100—102].

Найбільшими площами сільськогосподарських угідь володіють: Китай — 496 млн га, Австралія — 466, США — 427, Бразилія — 246, Казахстан — 222, Росія — 210, Індія — 181 млн га та інші країни (табл. 1). На одну особу в Україні припадає 0,7 га орної землі, тоді як у Європі цей показник становить у цілому 0,25 га, у т. ч. у Польщі — 0,30 га, Франції — 0,31 га, у США — 0,54 га, у світі — 0,24 га [20, с. 139].

Якщо Україна в Європі займає 5,7% території, то її сільськогосподарські угіддя — 18,9, а рілля — 32,5 млн га. (табл. 1).

В європейських країнах сільськогосподарська освоєність території досить різна. Внаслідок несприятливих кліматичних умов на півночі Європи площі розорюваних земель не перевищують 10% загальної площі скандинавських країн. У структурі сільськогосподарських угідь площа пасовищ та луків в цих країнах сягає 2%. У Центральній Європі спостерігається найбільша сільськогосподарська освоєність території. Так, у Франції вона становить 54,9% від загальної площі країни, у Польщі — 57,8, Німеччині — 47,9; Іспанії — 59,7; Швейцарії — 38,7%. На півдні Європи площі оброблюваних земель коливаються в межах від 15 до 20,6%. Найбільша площа території Іспанії, Франції використовується під виробництво кормових культур.

Україна — одна із найбільших країн Європи. Її земельний фонд становить 60,35 млн га [15], що становить 5,7% території Європи та 0,5% площі земної кулі. Земельні ресурси України характеризуються високим біопродуктивним потенціалом, в структурі якого переважають родючі ґрунти чорноземного типу — 60,2% від площі орних земель [20, с. 24], що становить близько 7% світових запасів [6, с. 35]. Країна має унікальні можливості завоювати гідне місце на світових продовольчих ринках завдяки поставкам екологічно чистої продукції, оскільки володіє близько 8 млн га відносно чистих земель [13, с. 46]. За підрахунками експертів, за раціональної структури землекористування та відповідного наукового і ресурсного забезпечення, вона здатна забезпечити продуктами харчування від 140 до 180 млн осіб на рік [20, с. 60; 22, с. 75; 6, с. 37].

Варто відмітити, що у далекому зарубіжжі (США, країни західної Європи) проблемі створення економічного механізму регулювання ґрунтозахисної діяльності приділяється особлива увага. Так, у США поширена стратегія "зеленого" і "червоного" квітка, що передбачає заохочення фермерів, які добре захищають ґрунт від ерозії, і штраф через суд для тих, хто порушив установлені ґрунтозахисні вимоги. Фермери заохочують за мульчування і скорочення посівів ерозійно-небезпечних культур; їм безкоштовно постачають інструкції і проекти з екологічно надійної організації території і будівництва протиерозійних терас. У багатьох округах США в рамках програми з охорони ґрунтів фермери за впровадження ґрунтозахисних технологій одержують від 25 до 30 доларів на акр щорічно протягом трьох років [2, с. 22—23].

Отже, сільське господарство України є однією з найважливіших сфер матеріального виробництва, вона не в змозі забезпечити потреби у продовольстві. Проте урожайність основних видів сільськогосподарських культур у нашій державі у 2, а то й в 4 рази нижча, ніж у європейських країнах, земельно-ресурсний потенціал яких поступається нашому. А виробництво валової продукції сільського господарства в Україні в розрахунку на один гектар сільськогосподарських угідь становить 270 євро, тоді як у європейських країнах — понад 2 тис. євро, і свідчить про низьку культуру вітчизняного землеробства і не ефективне використання земель сільськогосподарського призначення.

При цьому офіційно держава підтримує державну й колективну власність у сільському господарстві й заперечує будь-яку можливу еволюцію в напрямі приватної власності на землю і приватнопідприємницьку діяльність у сільському господарстві [18, с. 63].

Світовий досвід засвідчує поступове звуження сфери ринкових відносин. Земельні ресурси є обмежені, тому будь-які реформування є наслідком перерозподілу земель і доходів від їх використання. Адже велику роль у потенційному забезпеченні раціонального використання земельних ресурсів України повинно бути моніторинг земель, який передбачає систему спостережень за станом земель з певною метою своєчасного виявлення змін та їх оцінки [9].

ВИСНОВКИ

На нашу думку, головною метою земельної політики має бути стабільність та ефективність функціонування системи сільськогосподарського землекористування, зорієнтованої на вирішення питань продовольчої безпеки країни та досягнення добробуту сільських громад і територій. З цією метою, зважаючи на досвід розвинених країн, необхідно на державному рівні визначити науково обґрунтовані моделі, систему норм і стандартів користування сільськогосподарськими землями. Крім цього, одним з головних завдань державної земельної політики на стратегічну перспективу має бути формування стійкого агроекологічного іміджу України як країни, яка виробляє якісну продукцію.

Основними проблемами, якими характеризуються ринки сільськогосподарських земель у країнах Центральної та Східної Європи, стали наступні:

— велика приватизація сільськогосподарських земель;

— неадекватно висока кількість нових власників не є професійними фермерами, що спричинює зростання площ необроблюваних земель;

— у деяких країнах "тіньових" незареєстрованих контрактів між іноземцями і місцевими власниками щодо придбання сільськогосподарських земель, зокрема, запровадженими обмеженнями на купівлю-продаж сільськогосподарських земель іноземним юридичним та фізичним особам;

— призупинення в приватизації сільськогосподарських земель, на яких немає попиту.

Перелічені фактори можуть сприяти формуванню дієвого ринку сільськогосподарських земель в Україні, розвитку відповідної інфраструктури, що поліпшить продуктивність сільськогосподарського виробництва та зміцнить конкурентоспроможність вітчизняного АПК на регіональних та світових ринках.

Адже збільшити вивчення та оцінку сучасної практики функціонування ринків сільськогосподарських земель у постсоціалістичних країнах, що дозволить враховувати як позитивні результати, так і можливі проблеми та перешкоди під час земельної реформи в Україні.

Література:

1. Антіпова Л.І. Залучення зарубіжного досвіду організації земельно-орендних відносин / Л.І. Антіпова // Економіка АПК. — 2007. — № 1. — С. 147—153.

2. Бабминдра Д.И. Экономико-экологические проблемы реструктуризации землепользования. — К.: издательско-полиграфический отдел института землеустройства УААН, 2001. — С. 224.

3. Балан С. Зберегти землю / С. Балан, О. Іванов // Український тиждень. — 2011. — № 12 (177). — С. 41—42.

4. Будзалов М.И. Земельный оборот как условие эффективной системы аграрных отношений / М.И. Будзалов // АПК: экономика и управление. — 2007. — № 10. — С. 6.

5. Богіра М.С. Землекористування в ринкових умовах: еколого-економічний аспект: монографія / М.С. Богіра. — Львів: Львів. нац. аграр. ун-т, 2008. — С. 225.

6. Галушко В.П. Формування ринку землі в Україні / В.П. Галушко, Ю.Д. Білик, А.С. Даниленко. — К.: Вид-во "Урожай", 2006. — С. 277.

7. Данкевич А.Є. Розвиток орендних земельних відносин у сільському господарстві / А.Є. Данкевич // Економіка АПК. — 2007. — № 7. — С. 47—50.

8. Дієсперов В.С. Земля як головний природний ресурс сільських територій і країни / В.С. Дієсперов // Економіка АПК. — 2010. — № 9. — С. 102—109.

9. Дребот О.І. Еколого-економічне забезпечення раціонального використання земельних ресурсів України / О.І. Дребот, М.Я. Височанська // Таврійський науковий вісник: Науковий журнал. — Вип. 88. — Херсон: Грінь Д.С., 2014. — С. 268—274.

10. Земельний фонд України // Державне агенство земельних ресурсів України [Електронний ресурс]. — Режим доступу www.dazrw.gov.ua

11. Земля як предмет купівлі-продажу / Пропозиція. — 2002. — № 10. — С. 109—111.

12. Квітка Г. Досвід землеволодіння: аграріям об'єднаної Європи затісно господарювати / Г. Квітка // Землевпорядний вісник. — 2009. — № 8. — С. 40—46.

13. Кириленко І.Г. Актуальні питання ринку земель сільськогосподарського призначення / І.Г. Кириленко // Економіка АПК. — 2009. — № 3. — С. 44—46.

14. Лі Р. Іноземна власність на сільськогосподарську землю — чи це погано? / Р. Лі // Сільське господарство реформується: Вісник паювання сільськогосподарських земель. — 1997. — Вип. 2. — С. 12—15.

15. Оперативні дані Державного комітету України із земельних ресурсів [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.komitet.ua/ru/node/295>

16. Осипчук С. Природно-сільськогосподарське районування України / С.О. Осипчук. — К.: Урожай, 2008. — С. 5.

17. Сучасна земельна політика України / А.Д. Юрченко, Л.Д. Греков, А.М. Мірошніченко, А.В. Кузьмін. — К.: Інтертехнологія, 2009. — С. 260.

18. Ткачук Л.В. Консолідація земель: ефективне використання та охорона в умовах трансформації земельних відносин: монографія / Л.В. Ткачук. — Львів: Львів. нац. аграр. ун-т, 2009. — С. 249.

19. Томсон П. Кому належить земля у Великобританії? / П. Томсон // Пропозиція. — 1997. — № 5. — С. 8.

20. Третяк А.М. Земельні ресурси України та їх використання / А.М. Третяк, Д.І. Бамбідра. — К.: ТОВ "ЦЗРУ", 2003. — С. 143.

21. Юрченко А. Стан земельної політики в Україні / А. Юрченко // Державна земельна політика в Україні: матер. круглого столу "Стан і стратегія сучасної земельної політики в Ук-

раїні". — 21 травня 2009 р. — К.: Вид-во "Либідь", 2009. — С. 75—85.

22. Черевко Г. Інтенсифікація сільського господарства: приклад Ізраїлю / Г. Черевко // Агроінком. — 2004. — № 5—6. — С. 82—88.

23. Федоров М.М. Розвиток орендних земельних відносин / М.М. Федоров // Економіка АПК. — 1999. — № 1. — С. 100—102.

24. Ференци Т. Рынки земли в странах с переходной экономикой [Электронный ресурс] / Тибор Ференци. — Будапешт: Ун-т Корвинуса, 2005. — Режим доступа: <http://www.basis-wisc.edu>

25. Larsson G. Land registration and Cadastral Systems: tools for land information and management / G. Larsson. — Essex: Longman Scientific and Technical, 1991. — С. 387.

References:

1. Antipova, L. I. (2007), "Attracting foreign experience of land lease relations", *Ekonomika APK*, vol. 1, pp. 147—153.

2. Babmyndra, D.Y. (2001), *Ekonomyko-ekolohycheskye problemy restruktyrizatsyy zeylepol'zovanyia* [Economic and environmental issues restrukturizatsii land use], *Izdatel'sko-poligraficheskij otdel instituta zemleustrojstva UAAN*, Kyiv, Ukraine.

3. Balan, S. and Ivanov, O. (2011), "Save the land", *Ukrai'ns'kyj tyzhden'*, vol. 12(177), pp. 41—42.

4. Budzalov, M.I. (2007), "Land turnover as a condition for an effective system of agrarian relations", *APK: jekonomika i upravlenie*, vol. 10, pp. 6.

5. Bogira, M.S. (2008), *Zemlekorystuvannia v rynkovykh umovakh: ekoloho-ekonomichnyj aspekt* [Land use in market conditions, ecological and economic aspect: monografija], *L'viv. nac. agrar. un-t*, L'viv, Ukraine.

6. Galushko, V.P. Bilyk, Ju.D. and Danylenko, A.S. (2006), "Formation of the land market in Ukraine", *Vyd-vo "Urozhaj"*, pp. 277.

7. Dankevych, A. Je. (2007), "The development of rental land relations in agriculture", *Ekonomika APK*, vol. 7, pp. 47—50.

8. Dijesperov, V. S. (2010), "Earth as a key natural resource and rural areas of the country", *Ekonomika APK*, vol. 9, pp. 102—109.

9. Drebot, O.I. and Vysochans'ka, M.Ja. (2014), "Ecological and economic sustainable use of land resources of Ukraine", *Tavrijs'kyj naukovyj visnyk: Naukovyj zhurnal*, vol.88, pp. 268—274.

10. *Zemel'nyj fond Ukrai'ny* (2014), "State Agency of Land Resources of Ukraine", Available at: www.dazrw.gov.ua

11. Propozycja (2002), "Land for as an object of sale", *Propozycja*, vol. 10, pp. 109—111.

12. Kvitka, G. (2009), "Experience land use: a united Europe too small farmers to farm", *Zemlevporjadnyj visnyk*, vol. 8. pp. 40—46.

13. Kyrylenko, I.G. (2009), "Current issues of agricultural land market", *Ekonomika APK*, vol. 3, pp. 44—46.

14. Li, R. (1997), "Foreign ownership of agricultural land — is it bad?", *Agricultural reform: Visnyk pajuvannja sil's'kogospodars'kyh zemel'*, vol. 2, pp. 12—15.

15. State Committee for Land Resources of Ukraine (2015), "Operational data", available at: <http://www.komitet.ua/ru/node/295>

16. Osypchuk, S. O. (2008), *Pryrodno-sil's'kohospodars'ke rajonuvannia Ukrainy* [Natural and agricultural regionalization Ukraine], *Urozhaj*, Kyiv, Ukraine.

17. Jurchenko, A.D. Grekov, L.D. Miroshnychenko, A.M. and Kuz'min, A.V. (2009), *Suchasna zemel'na polityka Ukrainy* [The modern Land policies Ukraine], *Intertehnologija*, Kyiv, Ukraine.

18. Tkachuk, L.V. (2009), *Konsolidatsiia zemel': efektyvne vykorystannia ta okhorona v umovakh transformatsii zemel'nykh vidnosyn* [Land consolidation, effective use and guard in conditions of transformation of land relations], *L'viv. nac. agrar. un-t*, L'viv, Ukraine.

19. Tomson, P. (1997), "Who owns the land in Great Britain"?, *Propozycja*, vol. 5., pp. 8.

20. Tretjak, A.M. and Bambidra, D.I. (2003), *Zemel'ni resursy Ukrainy ta ikh vykorystannia* [Land resources of Ukraine and their use], *TOV "CZRU"*, Kyiv, Ukraine.

21. Jurchenko, A. (2009), "State land policy in Ukraine", *Derzhavna zemel'na polityka v Ukraini: mater. kruhloho stolu "Stan i stratehiia suchasnoi zemel'noi polityky v Ukraini"* [State land policy in Ukraine: roundtable proceedings "State and strategy of today's land policy in Ukraine"], 21 may, Kyiv, Ukraine, pp. 75—85.

22. Cherevko, G. (2004), "Intensification of agriculture: the case of Israel", *Agroinkom*, vol. 5—6, pp. 82—88.

23. Fedorov, M.M. (1999), "The development of rental land relations" *Ekonomika APK*, vol. 1, pp. 100—102.

24. Ferenci, T. (2005), *Land markets in countries with economies in transition*, *Un-t Korvinusa*, *Budapesht*, Hungary.

25. Larsson, G. (1991), *Land registration and Cadastral Systems: tools for land information and management* Longman Scientific and Technical, Essex, UK.

Стаття надійшла до редакції 22.07.2014 р.